

2. PRIEKŠNOTEIKUMI JAUNAM PNV PĀRSKATAM | BACKGROUND FOR THE NEW IBA INVENTORY

Putniem nozīmīgo vietu programma Latvijā | IBA programme in Latvia

Although ten Important Bird Areas from Latvia were included already in the first European IBA inventory (Grimmet & Jones 1989), 1994 may be considered as the beginning of the Important Bird Area programme by the Latvian Ornithological Society (LOB) in Latvia, with the publication of the first national IBA inventory (Vīksne 1994). It listed 38 areas and set off a series of consecutive projects. From 1995 to 1998 data were gathered for the second Pan-European IBA inventory (Heath & Evans 2000) that included 58 sites (54 inland and four marine), which for the first time had been at least partially visited in the field with the aim of gathering population data for site selection, and had their boundaries marked on topographical maps in scale of 1:50,000. By the time of launching the aforementioned milestone European IBA book, LOB had compiled and published the second national IBA inventory (Račinskis & Stīpniece 2000) as a result of BirdLife's Baltic Sea project. The number of areas had then risen to 61 (54 inland and seven marine) and IBA boundaries had been digitised in GIS for the first time in Latvia. This information served as a basis for the ensuing Emerald project² that aimed at establishing the network of potential Natura 2000 sites in Latvia during 2001-2004. LOB was sub-contracted by the company Darudec to this project, alongside Latvian Fund for Nature and Latvian Environment Agency, to co-ordinate survey and selection of potential Special Protection Areas. The latter work formed both the basis for the material of this book as well as largely improved protection status of IBAs in Latvia.

Šogad aprit desmit gadu kopš pirmā Latvijas putniem nozīmīgo vietu pārskata (Vīksne 1994) izdošanas. Lai gan ziņas par desmit putniem nozīmīgajām vietām Latvijā tika publicētas jau pirmajā Eiropas PNV pārskatā (Grimmet & Jones 1989, 821. lpp.), par putniem nozīmīgo vietu programmas aizsākumu mūsu valstī var uzskatīt 1994. gadu, kad šim darbam Latvijas Ornitoloģijas biedrība pievērsa nopietnāku uzmanību un tā veikšanai saņēma finansiālu atbalstu no Zviedrijas Ornitoloģijas biedrības. Sākotnēji PNV projekts izpaudās kā galvenokārt profesionālo ornitologu rīcībā esošo, lielākoties nepublicēto datu apkopojums aptaujas veidā ar mērķi izdalīt putnu aizsardzībai svarīgākās teritorijas. 1994. gadā Latvijā bija zināmas 38 šādas vietas.

1995. gadā Eiropā tika uzsākts jauns putniem nozīmīgo vietu inventarizācijas projekts, un tajā iesaistījās arī LOB. Projekta gaitā tika pārbaudīta agrāk izdalīto PNV atbilstība pārskatītajiem vietu izvēles kritērijiem, kā arī meklētas jaunas teritorijas, vadoties gan pēc publicētajiem datiem par kritēriju sugu sastopamību Latvijā, gan pēc ornitologu personiskajos arhīvos esošajām ziņām. Viens no darba uzdevumiem bija uzlabot karšu materiālu un precizēt PNV robežas, kas tobrīd pastāvēja aptuvenu shēmu veidā. Potenciālas un pārbaudāmas teritorijas tika meklētas, pārskatot Latvijas teritoriju Padomju armijas ģenerālštāba topogrāfiskajās kartēs, mērogā 1:50 000, un iezīmējot šķietami piemērotas mazpārveidotu upju palieņu un purvu, kā arī citu mitrāju (zivju dīķu, ezeru) teritorijas. Laikā no 1995. līdz 1998. gadam daļa no zināmajām un potenciālajām PNV tika apmeklētas un pārbaudītas dabā, lai novērtētu to atbilstību priekšstatiem par biotopu stāvokli un tajās sastopamo putnu sugām. LOB biedru rindās un plašākā sabiedrībā ar laikrakstu palīdzību tika rīkotas aptaujas par ūdensputnu – zosu, gulbju un dzērviņu pulcēšanās vietām pavasara un rudens migrāciju laikā (sk., piemēram, Račinskis 1996, 1998). Vairākās teritorijās veiktas līgdojošo griežu uzskaites.

Līdz Eiropas putniem nozīmīgo vietu inventarizācijas projekta beigām 1998. gadā PNV skaits Latvijā bija pieaudzis līdz 58 (54 iekšzemē un četras jūrā). Visu vietu robežas tagad bija iezīmētas uz topogrāfiskajām kartēm. Informācija par šīm vietām tika publicēta otrajā Eiropas PNV pārskatā (Heath & Evans 2000). Laikā līdz jaunā Eiropas PNV saraksta izdošanai 2000. gadā Latvijas Ornitoloģijas biedrība turpināja Latvijas putniem nozīmīgo vietu saraksta papildināšanas darbu, no

1998. līdz 2000. gadam piedaloties starptautiskajā projektā "Baltijas jūra". Galvenā uzmanība šoreiz tika veltīta datu vākšanai un analīzei par jūras putniem nozīmīgajām vietām Baltijas jūras un Rīgas jūras līča ūdeņos. Projekta noslēgumā, gandrīz vienlaicīgi ar minētā Eiropas PNV pārskata publicēšanu tika izdota jauna grāmata par Latvijas putniem nozīmīgajām vietām (Račinskis, Stīpniece 2000), ar uzlabotām ziņām par 61 teritorijas (54 iekšzemē, septiņas jūrā) putniem un robežām.

Projekta "Baltijas jūra" laikā pirmo reizi tika digitizētas iekšzemes putniem nozīmīgo vietu robežas, kas kopā ar šo vietu ornitoloģiskajiem datiem turpmāko četru gadu laikā kalpoja par pamatu jaunu pētījumu un aizsardzības pasākumu plānošanai projekta *Emerald*² laikā (sk. 3. nodaļas apakšnodaļu "Dati un metodes", 15. lpp.). Tā ietvaros Latvijas Ornitoloģijas biedrība sadarbibā ar konsultantu firmu Darudec, Latvijas Dabas fondu un Latvijas Vides aģentūru koordinēja esošo īpaši aizsargājamo dabas teritoriju, putniem nozīmīgo vietu un jaunu, potenciālu aizsargājamo teritoriju putnu faunas izpēti, kas bija nepieciešama Eiropas Savienības nozīmes *Natura 2000* aizsargājamo dabas teritoriju tīkla izveidošanai Latvijā. Šīs grāmatas pamatā ir lielākoties *Emerald* projekta laikā ievāktie dati, kas izmantoti putniem nozīmīgo vietu izvēlei pēc ES nozīmes vietu kritērijiem. *Natura 2000* teritoriju tīkla veidošana Latvijā, pateicoties sekmīgai projektā iesaistīto lauka bioloģijas ekspertu un NVO sadarbībai ar Vides ministriju un Dabas Aizsardzības pārvaldi, ļāvuši ievērojami uzlabot putniem nozīmīgo vietu aizsardzības stāvokli.

Līdz ar šī putniem nozīmīgo vietu pārskata izdošanu un Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā noslēdzas svarīgs posms Latvijas PNV programmas attīstībā. Teritoriju kopējais skaits ($n = 71$; sk. 4. nodaļu) ir sasniedzis pirms vairākiem gadiem prognozēto līmeni (Račinskis 2000a), sarakstā atgriezušās vairākas pirmajā Latvijas PNV pārskatā (Vīksne 1994) iekļautās, taču vēlāk līdz ar ierobežotajām kritēriju pielietošanas iespējām izslēgtās teritorijas (piemēram, Mežole, Moricsala un Viskūžu sala, Oviši, Randu plavas, Užavas piekraste, Ziemupe). Vairākkārtējas robežu precizēšanas rezultātā lielā mērā nostabilizējušās un augstu precizitāti sasniegušas vietu robežas. Par salīdzinoši izsmeltām var uzskatīt arī iespējas kritēriju sugu izmantošanai jaunu PNV izvēlē. PNV programmas turpmākajā darbā lielāks uzsvars jāliek uz putniem nozīmīgo vietu uzraudzību, monitoringu un apsaimniekošanu (plašāk par to sk. "PNV programmas perspektīva", 40. lpp.).

² – Pilns projekta oficiālais nosaukums "Latvijas īpaši aizsargājamo dabas teritoriju analīze un *Natura 2000* tīkla izveide".
| Full official title of the project 'Preparation for Latvia's Compliance with the EMERALD and *Natura 2000* Networks of Protected Areas'.

ES prasības putnu aizsardzībā | EU requirements for bird conservation

The Directive on the Conservation of Wild Birds (79/409/EEC) adopted by the European Council in 1979 is one of the major pieces of environmental legislation currently operational in the European Union. It is legally binding to all EU member states. The Directive requires protection and management of habitats for wild bird species so as to ensure sustainable existence of both breeding and migratory populations. To achieve this, member states are obliged to designate 'sufficient' number of the 'most suitable' sites (Special Protection Areas) for conservation of all species included in the Annex 1 of the Directive, as well as other regularly occurring migratory bird species. Together with sites designated for implementing the 'Habitats Directive' (92/43/EEC, Directive on the Conservation of Natural Habitats and of Wild Flora and Fauna), the SPAs form a network of sites called Natura 2000. Although the list of species for which SPAs should be designated is clearly defined, the Birds Directive does not describe precise instructions or criteria for SPA designation. As a result, variation in understanding and practical application of site selection for birds in Europe exists. However, this may not ensure adequate implementation of the Directive requirements, therefore a common and agreed approach is proposed by using Important Bird Areas, selected with application of the C level criteria, as candidate Special Protection Areas.

Viens no svarīgākajiem dabas aizsardzības normatīviem Eiropā ir 1979. gadā pieņemtā Eiropas Padomes Putnu direktīva (79/409/EEC, Council Directive on the Conservation of Wild Birds) (McLean *et al.* 1999). Tā ir juridiski saistoša visām Eiropas Savienības dalībvalstīm un paredz visu savvaļas putnu sugu aizsardzību un saglabāšanu to teritorijā. Putnu direktīva pieprasa aizsargāt un apsaimniekot savvaļas putnu sugu biotopus, lai uzturētu gan ligzdojošo, gan migrējošo sugu populācijas. Tādēļ tiek veidotas īpašās aizsardzības teritorijas (SPA, *Special Protection Areas*) visu I pielikumā iekļauto sugu un pasugu, kā arī citu pielikumā neuzskaitīto migrējošo³ putnu sugu aizsardzībai. Kopā ar teritorijām, kas izveidotas Biotopu direktīvas (92/43/EEC, *Directive on the Conservation of Natural Habitats and of Wild Flora and Fauna*) ietvaros, īpašās aizsardzības teritorijas putniem veido Eiropas Savienības nozīmes īpaši aizsargājamo dabas teritoriju tīklu *Natura 2000*.

Lai gan putnu sugu saraksti, kurām veidojamas īpašās aizsardzības teritorijas (SPA) ir skaidri definēti, Putnu direktīva nesatur precīzus norādījumus vai metodiku šo

teritoriju izvēlei (Huggett 2002). Tā pieprasa dalībvalstīm nodalīt "vispiemērotākās" teritorijas prioritāro (I pielikumā iekļauto) un regulāri sastopamo migrējošo (4.2. pants) putnu sugu aizsardzībai. Prakse rāda, ka rezultātā dalībvalstis vai to federālās teritorijas vietu izvēli veic pēc voluntāriem kritērijiem vai principiem, kas var būt savstarpēji atšķirīgi un nekonsekventi (piem., Anon. 1999). Tomēr pēc būtības direktīvas 4.1. pants ir skaidri attiecināms uz sugu aizsardzības, nevis administratīvu prasību nodrošināšanu (Osieck 1998). Tāpēc kļūst acīmredzama nepieciešamība pēc vienotas pieejas direktīvas prasību interpretācijā un konkrēti SPA teritoriju izvēlē ES mērogā. Faktiski par šādu pieeju Eiropas Savienības dalībvalstis arvien plašāk, lielā mērā Eiropas Tiesas lēmumu rezultātā, tiek atzīta starptautiskās putnu aizsardzības organizāciju savienības *BirdLife International* izstrādātā putniem nozīmīgo vietu sistēma. Līdz ar to šajā grāmatā iekļautais saraksts ir uzskatāms par Putnu direktīvas prasībām atbilstošāko dabas teritoriju tīklu Latvijā pie pašreizējā zināšanu līmeņa par putniem nozīmīgajām vietām.

³ – Saskaņā ar direktīvas 4.2. pantu.